

Н.Ю. Кузьміна
канд. філософ. наук, доцент
керівник Центру підприємницької підготовки
та освітніх інновацій Університету економіки та права «КРОК»

Використання інтерактивних методів навчання при підготовці студентів до діяльності в бізнес-середовищі

У статті розглядаються особливості впровадження інтерактивних методів навчання у вищій школі, обґрунтовується доцільність використання методу кейсів та форми проектно-аналітичної сесії для підготовки студентів до професійної діяльності в умовах конкурентного бізнес-середовища.

В статье рассматриваются особенности внедрения интерактивных методов обучения в высшей школе, обосновывается целесообразность использования метода кейсов и формы проектно-аналитической сессии для подготовки студентов к профессиональной деятельности в условиях конкурентной бизнес-среды.

In the article some aspects of interactive teaching methods in higher education, considered. The possibility of using the method of case studies and project brainstorming session in preparing students for today's business situation the authors investigated.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання, вища освіта, професійна діяльність, практична підготовка, метод кейсів, проектно-аналітична сесія, бізнес-середовище*

Постановка проблеми

В історії світової педагогічної думки та практичної педагогічної діяльності існують найрізноманітніші форми організації навчання. Виникнення, розвиток, вдосконалення і поступове відмирання окремих з них пов'язане з вимогами та потребами суспільства, що розвивається. Кожен новий історичний етап у розвитку суспільства накладає свій відбиток і на організацію навчання. Ідея групової роботи має як педагогічні витоки (белл-ланкастерська система

взаємного навчання, дальтон-план, бригадно-лабораторна форма навчання, план Трампа) [2] так і психологічні основи (групова психотерапія, психокорекція, тренінги). Вміння працювати в групі та команді сьогодні є такою самою необхідною компетенцією як комп'ютерна грамотність та знання іноземної мови. Вища освіта (зокрема університетська) є досить інертною до введення принципових змін у навчальний процес. Проте дія ринкового механізму призводить до поступових зрушень і в такій консервативній сфері як вища освіта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У викладанні правових та фінансово-економічних дисциплін на сьогоднішній день пріоритет віддається теоретичним знанням. Це пояснюється недостатньою технічною оснащеністю освітніх установ, тому для проведення практичних занять з використанням ІР-технологій необхідно відповідне забезпечення обладнанням та програмними продуктами, а так само малою зацікавленістю викладачів у застосуванні інноваційних та інтерактивних методів у навчальному процесі. Сьогодні гостро стоїть питання про необхідності зміни ситуації у вищих навчальних закладах, ставиться акцент на формування практичних навичок [3].

Мусаев Даянат Муса оглы вважає, що основні методичні інновації пов'язані сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання [6]. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організований таким чином, що практично всі студенти навчальної групи виявляються залученими в процес пізнання, вони мають можливість розуміти й рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність студентів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок, йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Ці форми ефективні в тому випадку, якщо обговорюється якась проблема в цілому, про яку у студентів є початкові уявлення, отримані раніше на заняттях або з життєвого досвіду. Важливо, щоб рівень обговорюваної проблеми дозволяв перейти від найпростіших питань до широкої постановки проблеми [7, с.217-233].

Інтерактивне навчання певним чином змінює і вимоги до роботи викладача. Викладач з урахуванням актуальних запитів розвитку системи освіти повинен володіти наступними вміннями: *організувати комунікацію* таким чином, щоб вона була обопільно важливою та цікавою; цілеспрямовано створити для студентів навчальні ситуації, які спонукають їх до інтеграції зусиль; формувати навчальну атмосферу в аудиторії і *дозувати свою допомогу* студентам; *вирішувати* нестандартні навчальні та міжособистісні ситуації; зберігаючи свій науковий авторитет, *допомагати студентам, не потрапляти під його залежність*, а проявляти самостійність в інтелектуальному поведінці. У такому розумінні інтерактивне навчання як форма освітнього процесу дійсно здатне стати тим чинником, який оптимізує суть і структуру педагогічних взаємодій.

Проте аналіз можливостей, перспектив та обмежень впровадження групових інтерактивних методів навчання лише з точки зору системи вищої освіти на сьогодні є малоефективним. В умовах економічної кризи, що далека від подолання, саме бізнес-середовище визначає професійну життєздатність та можливу кар'єру вчорашнього випускника [2].

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз можливостей та обмежень впровадження інноваційних інтерактивних форм університетського навчання при підготовці економістів та психологів до роботи в умовах бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження

Серед загальнонавчаних методів інтерактивного навчання найбільш розповсюдженим є дискусія, круглий стіл, метод мозкового штурму, рольова гра. В даній публікації нас більшою мірою цікавлять методи підготовки, що мають професійну спрямованість, а саме: ***метод кейсів***, та ***проектно-аналітична сесія***. Спробуємо проаналізувати кожен з них, визначивши принципові характеристики, можливості використання та обмеження у їх впровадженні у навчальний процес.

Метод кейсів

Ознайомлюючись із публікаціями, щодо досвіду застосування методу кейсів у вищих навчальних закладах України, на наш погляд, слід виокремити роботу

Тернопільського Національного Економічного Університету та безпосередньо викладача кафедри соціальної роботи Біскуна Віталія Степановича. Ряд його міркувань з приводу особливості та широких можливостей методу case-studies були використані нами у даній публікації.

Метод case-study або метод конкретних ситуацій (від англійського case – випадок, ситуація) – метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань, – ситуацій (вирішення кейсів). Безпосередня мета методу case-study – спільними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію – case, яка має місце у реальному житті і розробити практичне рішення; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

Створений як метод вивчення економічних дисциплін, в даний час метод case-study знаходить широке розповсюдження у вивченні медицини, юриспруденції і інших наук. Передбачається, що у реальному житті не існує однозначно правильних рішень. Суть навчання методом case-study полягає в тому, що кожен пропонує варіанти, виходячи із знань, які є у нього в наявності, практичного досвіду і інтуїції [8]. Основна функція методу case-study – вчити студентів вирішувати складні неструктуровані проблеми, які не можливо вирішити аналітичним способом. До переваг методу case-study можна віднести:

- використання принципів проблемного навчання – отримання навиків вирішення реальних проблем, можливість роботи групи на єдиному проблемному полі, уміння оперувати основними поняттями, вибудовувавши логічні схеми вирішення проблеми, аргументувати свою думку;
- отримання навиків роботи в команді;
- уміння формулювати питання, аргументувати відповідь.

Метод аналізу ситуацій успішно може застосовуватись і при вивченні гуманітарних дисциплін, зокрема соціологічних та психологічних.

В практиці роботи авторів статті в Університеті економіки та права «КРОК» метод кейсів застосовується в рамках дисципліни «Теорія та практика психологічного тренінгу» для студентів 4 курсу юридичного факультету спеціальність «Психологія». Для обґрунтування доцільності використання

методу кейсів звернемося до переліку навичок, технік та умінь, якими мають оволодіти студенти протягом курсу: *вміти аналізувати* психологічні особливості конкретної тренінгової групи; *визначити проблемні моменти* в роботі тренінгової групи; організувати та провести тренінг (або його окремі частини) у відповідності до потреб ситуації.

Вирішити такі завдання можна *двома способами*: 1) організувавши реальну практику роботи в групі для студентів; 2) розробивши кейси, для вирішення яких студент має спроектувати весь тренінг або його частину (наприклад діагностичну).

Перший спосіб практичної підготовки був можливим в Університеті в 2009 – 2011 н.р., коли на першому та другому курсі для студентів-економістів проводились проектно-аналітичні сесії (що таке проектно-аналітична сесія див. нижче). При організації заходів, які передбачають активне використання групової роботи, саме зацікавлені студенти-психологи 4 курсу виступали організаторами груп (ігротехніками). Після завершення сесії майбутні психологи вчилися аналізувати роботу молодших колег та розробляли індивідуальні рекомендації, щодо подолання особистісних труднощів, які виникали в учасників при роботі в групі.

Другий спосіб: організація навчання із застосуванням методу кейсів використовується в рамках курсу «Теорія та практика психологічного тренінгу», в частині пов'язаній із проектуванням студентами власних тренінгів (або їх складових).

Проектно-аналітична сесія (ПАС)

Детально про технологію проектно-аналітичної сесії (ПАС-у) автори розповідали у статті «Проектно-аналітична сесія як засіб адаптації набутих теоретичних знань на практиці» [5]. У даному дослідженні лише вкажемо на її принципний устрій, більше уваги приділимо розгляду її ефективності та умов організації. Кожна проектно-аналітична сесія організується в чотири етапи [4, с.135]:

Такт № 1 - «Аналіз ситуації». Кожна команда виступає з доповіддю за темою, решта груп - критикують та задають питання, тобто запускається процес обміну досвідом.

Такт № 2 - «Виділення труднощів та проблем у реалізації проектів». Виступають ті групи, які нічого конструктивного напрацювати не змогли. Всі інші беруть участь у дискусії та намагаються ті труднощі, які побачили доповідачі, так чи інакше, подолати.

Такт № 3 - «Проектні пропозиції для вирішення поставлених проблем». Після того, як на схемах позначена певна кількість проблем, необхідно відповідати на питання: що з ними робити? Для цього команди готують проектні пропозиції та плани організації робіт, спрямовані на реалізацію цих пропозицій.

Такт № 4 - «Гра на самостійно створеному макеті». На підставі проектів, запропонованих командами, створюється нова організаційна схема, яка враховує і збирає всі конструктивні пропозиції команд.

Авторами у 2010 – 2011 н.р. та 2011 – 2012 н.р. були проведені проектно-аналітичні сесії за темою «Бізнес-ідеї та бізнес-проекти для Євро-2012». Учасники проектно-аналітичної сесії – студенти 4 курсу факультету «Економіки та підприємництва» (постколледж).

Про реальну ефективність сесій ми зможемо дізнатись лише після того, як наші випускники отримають досвід реальної участі у бізнес-проектах. Проте проведене після заходів анкетування та опитування дають змогу зробити ряд висновків. В ході аналізу та рефлексії заходу студентам було запропоновано відповісти на три питання анкети.

Питання *перше*: «У чому відмінність між традиційною (лекційно-семінарською) формою навчання та ігровою?»

Відповідаючи на нього четвертокурсники виділили ряд відмінностей між традиційною (лекційно-семінарською) та ігровою формами навчання.

1. Традиційні форми навчання передбачають «чітко визначені завдання та теми». Ігрові форми характеризуються як такі, що формулюють «загальні

вимоги та надають більш широкі можливості щодо реалізації свої ідей, оцінок, конструктивної критики».

2. Відмінністю є можливість «самостійно обирати необхідний для опрацювання та досягнення мети матеріал».

3. Заохочувальний та конкурентний характер проектно-аналітичної сесії.

4. В ігрових формах студенти мають більше уявлення про предмет обговорення.

5. Необхідність допомоги один одному в командній роботі.

Ряд студентів відмітили можливість поєднання традиційної та ігрової форми навчання. Лекційно-семінарських заняття розглядаються як такі, що можуть «дати матеріал як основу, а ігрова форма – втілення його у практику».

Відповідаючи на *друге питання*: «Що виявилось найбільш цікавим та найбільш складним?» як найбільш цікаве студенти відзначили:

- можливість «застосування набутих навичок на практиці (хоча і не на 100% реальній), набуття знань про цікаві проекти, ринкову ситуацію»,

- можливість порівняти результати свої напрацювань із тим, що зробили інші команди,

- актуальність теми Євро 2012,

- «розробка бізнес-ідеї та аналітичні роботи»,

- «аналіз проектів свої одногрупників, знаходження альтернатив та обґрунтування власної точки зору».

- імітаційна форма гри.

Найбільш складним для студентів виявилось:

- «у короткий час здійснити аналіз ринку»,

- «розробити більш-менш реалістичний бізнес-проект, розібравшись з технічними даними»,

- «пошук нормальної та достовірної інформації»,

- «знайти час для творчого мислення»,

- «розподіл проекту по пунктам бізнес-плану»,

Третє питання було сформульовано таким чином: «При вивченні яких предметів доцільно було б використовувати ігрові форми навчання?»

Впровадження ігрових та імітаційних методик студенти вважають за доцільне:

- при вивченні предметів, пов'язаних з бізнес-плануванням, оцінкою інвест-проектів, фінансів, оскільки «такий підхід допомагає систематизувати знання»,
- для отримання практики «розрахунків реальних проектів»,
- в курсі «Планування діяльності підприємства», «Стратегія підприємства», «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік»,
- як «стимуляцію самостійної роботи студентів», «розвиток здатності до аналізу».

Висновки та рекомендації щодо подальшого впровадження проектно-аналітичних сесій в навчальний процес

1. Проектно-аналітичні сесії даного спрямування рекомендовано проводити для студентів 3-го курсу та 4-го курсів, які вже прослухали базові курси економічних дисциплін (економіка підприємства, планування і контроль на підприємстві, основи розробки бізнес-планів, менеджмент, маркетинг).

2. Необхідно залучати студентів різних спеціальностей, а можливо навіть і формувати групи (команди) з представників різних спеціальностей.

3. Між установкою на практично-аналітичну сесію та першим і другим днями сесії бажано було б давати по кілька днів на виконання самостійної роботи щодо пошуку та аналізу інформації (що й було апробовано в даній проектно-аналітичній сесії).

4. На старших курсах частина студентів працює і може вже адаптувати набутий практичний досвід при розгляді конкретних проблем.

Висновки

Сучасні випускники, починають свою професійну діяльність в умовах жорсткої конкуренції. Навички ефективної комунікації та презентації, техніки аналізу ситуації; вміння діяти у чіткій відповідності до поставлених завдань; здатність до командної роботи та навички організаційного проектування стають вирішальними для вдалого початку професійної кар'єри майбутнього економіста чи психолога (фахівця по роботі з персоналом).

Саме тому актуальність інтерактивних та ігрових методів навчання вже не викликає сьогодні сумніву. Проте сучасна система освіти не готова до надання інноваційним методам та формам офіційного статусу наряду з традиційною лекційно-семінарською формою навчання, оскільки потребує глобальної зміни не тільки усталених навчальних планів, а і навчальної політики всієї держави. Проте невпинний час та прагматичне бізнес-оточення призведуть до ефективної трансформації вищої освіти або відмирання її як соціальної інституції підготовки успішних членів суспільства та його “прогресорів”.

Література:

- 1) Біскуп В.С. Застосування методу аналізу ситуацій (case-study) в інтерактивних формах навчання. [Електронний ресурс] www.sau.kiev.ua/docs/conference_internet08/v.s.biskup.doc
- 2) Галаган О. І. Порівняльна характеристика організаційних структур систем освіти в Росії і деяких зарубіжних країнах // А.І. Галаган. Соціально-гуманітарні знання. М., 1999, № 4.
- 3) Засорина Т.Д. Использование инновационных методов преподавания правовых и экономических дисциплин.//Санкт-Петербургский государственный университет низкотемпературных и пищевых . [Електронний ресурс] <http://economics.open-mechanics.com/articles/139.pdf>
- 4) Зінченко О.П. Педагогічна інженерія . – Тольятті, 1997. – 205с.
- 5) Кузьміна Н.Ю., Дишлюк Н.І. Проектно-аналітична сесія як засіб адаптації набутих теоретичних знань на практиці // Вчені записки Університету «КРОК». Київ., - 2010.- С.157-167
- 6) Мусаев Даянат Муса оглы Интерактивные методы преподавания истории в ВУЗе.// Журнал научных публикаций аспирантов и докторов [Електронний ресурс] <http://jurnal.org/articles/2010/ped23.html>
- 7) Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти. //Під ред. Е.С. Полат. – М., «Академія», - 2000. – С.217 – 233.
- 8) Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю.П. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.